

Labklājības politikas iniciatīvu izvērtēšana 1,5 °C mērķa sasniegšanai

Kā norāda Klimata pārmaiņu starpvaldību padomes (IPCC) ziņojumi, ir liela iespējamība, ka klimata pārmaiņu rezultātā planētas vidējā temperatūra tuvākajās desmitgadēs sasniegs 1,5 °C robežu. Ja globālā temperatūra pārsniegs šo 1,5 °C robežu, tā radīs nopietnākas negatīvas ietekmes uz cilvēku labklājību, ekonomiku un ekosistēmām.

Turklāt, smagas sekas nozīmē, ka esošā labklājības sistēma var tikt apdraudēta, bet tās loma būs vēl svarīgāka, jo tā var palīdzēt mazināt klimata pārmaiņu radītos draudus un sekas sabiedrībai. Tāpēc labklājības sistēmu jau tagad vajadzētu pielāgot sociālo vajadzību apmierināšanai, pēc iespējas samazinot siltumnīcefektu veicinošo gāzu emisijas.

Būtiski arī tas, ka krasa emisiju mazināšana noteiktās nozarēs var ne tikai izraisīt darbavietu zaudēšanu, bet arī palielināt nevienlīdzību. Arvien vairāk pētnieku un politikas veidotāju izvērtē, kā pielāgot labklājības sistēmu tā, lai tā atbalstītu un palīdzētu sasniegt mērķi ierobežot klimata pārmaiņas līdz 1,5 °C un nodrošinātu cilvēku pamatvajadzības. Pāreja ir sarežģīta, jo vienlaikus nepieciešama gan patēriņa samazināšana dzīvesveida līmenī, gan investīcijas infrastruktūrā, kur biznesa modeļiem, ko veido peļņa, subsīdijas un nodokļu sistēma ir ietekme uz labklājību un nevienlīdzību un otrādi.

1. Darba laika samazināšana

Klimata pārmaiņu ierobežošanas kontekstā bieži tiek analizēta darba stundu samazināšanas iniciatīva. To var īstenot dažādās formās: īsāka darba nedēļa, sešu stundu darba diena, garāks atvaļinājums vai agrāks pensionēšanās vecums, kā arī dažādos mērogos: nacionālā, jomas vai uzņēmuma līmenī. Šai iniciatīvai ir plašs potenciāls palielināt vai samazināt emisijas vai nevienlīdzību.

Argumenti par	Argumenti pret
Var uzlabot dzīves kvalitāti, samazināt stresu un izdegšanu	Var samazināt reālos ienākumus un iespējas samaksāt par precēm vai pakalpojumiem
Var samazināt emisijas, nebraucot uz darbu, ražojot un patērējot mazāk, pavadot vairāk laika ar ģimeni	Var palielināt patēriņu, patērējot vairāk ceļojumiem un citām emisiju intensīvām atpūtas aktivitātēm
Var samazināt bezdarbu un nevienlīdzību, dalot darbu un pieņemot darbā atlaistus darbiniekus	Var palielināt nevienlīdzību, īstenojot tikai noteiktos sektoros, kas to dara uz citu rēķina

2. Darba garantija

Darba garantija tiek analizēta kā viens no veidiem, kā ilgtspējīgas nozares izvirzīt par prioritārām un kā mazināt negatīvo ietekmi uz zemu ienākumu māsaimniecībām, kuras visvairāk cieš no piesārņojuma un klimata pārmaiņu radītajām vides un veselības izmaksām. Darba garantija ir nacionālā līmeņa programma, kas piedāvā darbu jebkuram, kurš to vēlas. To var nodrošināt gan valsts uzņēmumos, gan sadarbībā ar privāto sektoru.

Argumenti par	Argumenti pret
Var prioritizēt darbavietas, kas nodrošina vides un klimata mērķu sasniegšanu	Var neapzināti izveidot darbavietas, kurām nav pozitīvas vai pat ir negatīva vides ietekme

Var veicināt oglekļa emisiju samazināšanu (dekarbonizāciju) visā nozarē, kur ir darbaspēka piesaistes programma	Var būt potenciāli maza ietekme uz citām nozarēm un darbavietām, kas rada augstu emisiju apjomu
Var mazināt nevienlīdzību klimata krīzes apstākļos, īpaši atbalstot zemu ienākumu un kvalifikācijas grupas	Var nerisināt nevienlīdzības problemātiku, nenodrošinot peļņas sektoram līdzīgas algas

3. Garantētie pamatpakalpojumi

Daudzās valstīs pamatpakalpojumi (piem., pārtika, mājoklis, veselības aprūpe) ir nevienlīdzīgi pieejami, daļa iedzīvotāju resursus pārtērē, bet citi - saņem tos nepietiekami. Nosakot stingras vides prasības ierobežot noteiktas saimnieciskās darbības vai iekļaut vides izmaksas preču un pakalpojumu cenās, var paaugstināties dažādi nevienlīdzības veidi. Viens no apspriestajiem risinājumiem ir garantētie pamatpakalpojumi (*universal basic services*), kas ietver plašāku sabiedrisko pakalpojumu klāstu, kas risina iedzīvotāju pamatvajadzības. Interpretācijas, kas ietilpst pamatpakalpojumu sarakstā un cik lielā mērā to subsidēt, atšķiras, bet tajā visbiežāk ir iekļauta pārtika, mājoklis, veselības aprūpe, izglītība, pārvietošanās un informācija.

Argumenti par	Argumenti pret
Nosaka personu tiesības uz pamatvajadzību apmierināšanu, mazinot nevienlīdzību pamatpakalpojumu pieejamībā, īpaši kopienām, ko negatīvi ietekmē klimata pārmaiņas un piesārņojums	Var nerisināt nevienlīdzību un novirzīt uzmanību no luksusa patēriņa, kas rada augstu emisiju apjomu
Var efektīvāties pakalpojumus, saglabājot augstus ieguldījumus pētniecībā un attīstībā, tādējādi samazinot resursu patēriņu	Var palielināt patēriņu, nosakot dzīves līmeņa standartus, kas pieprasa resursu noplicināšanu
Var nodrošināt pamatpakalpojumus, detalizēti reglamentējot vides standartus	Var prasīt kompleksu vajadzību apzināšanas sistēmu un infrastruktūras, segmentējot pakalpojumus pēc dažādām vajadzībām

4. Energoneefektīvāko ēku renovācijas programma

Viens no lielākajiem emisiju avotiem ir mājokļu apsilde un dzesēšana. Samazināt emisiju daudzumu traucē zemā ēku energoefektivitāte tajā mājokļu sektorā, kas ir ar pieejamākām cenām. Daudzas ēku renovācijas programmas, savukārt, ir pieejamas tiem, kam jau ir finanses un zināšanas, kā renovācijas īstenot. Citas iniciatīvas, tajā skaitā Eiropas Renovācijas viļņa (*Renovation Wave for Europe*) noteikumi paredz veicināt renovāciju ēkām, kas rada visvairāk emisiju un ir visproblemātiskākajā stāvoklī. Šis ir finansiāls un tehnisks atbalsts tieši šīm ēkām un to iedzīvotājiem, iespējams, renovācijas atbalsta grupā iekļaujot arī iedzīvotājus ar zemiem ienākumiem.

Argumenti par	Argumenti pret
Var renovēt un mazināt emisijas ēkām, kuru iedzīvotāji to nevar atļauties tirgū	Var palielināt mājokļu vērtību tā, ka neaizsargātākie iedzīvotāji ir spiesti pārcelties
Var glābt ēkas no bojāejas, samazinot nepieciešamību būvēt jaunas ēkas, kas veicina jaunas emisijas un resursu patēriņu	Var renovēt ēkas, kuru renovācija varētu nebūt efektīvāka par jaunas energoefektīvākas ēkas uzbūvēšanu

Var samazināt enerģētisko nabadzību, pēc renovācijas samazinoties komunālajiem un apsaimniekošanas maksājumiem

Var minimāli risināt nevienlīdzību un ar ekām saistīto emisiju mazināšanu, jo nevienlīdzības un emisiju radīšanas mehānismi citās jomās paliek tie paši

5. Bezmaksas sabiedriskais transports

Lielu daļu no transporta emisijām veido privātās automašīnas, tādēļ sabiedriskā transporta popularitātes un izdevīguma veicināšana ir viena no centrālajām pārvietošanās emisiju mazināšanas stratēģijām. Daudzās valstīs un pilsētās sabiedriskais transports tiek ievērojami subsidēts, bet ir [piemēri](#), kur valsts līmenī (Luksemburga), pilsētas līmenī (Tallina) vai maršruta līmenī (vilciens Ķemeri-Rīga Jūrmalas iedzīvotājiem) ir ieviests bezmaksas sabiedriskais transports.

Argumenti par	Argumenti pret
Var samazināt transporta emisijas, kad iedzīvotāji samazina privāto automašīnu izmantošanu	Var rasties augstas izmaksas, ko valsts var pārvirzīt no citiem ieguldījumiem sociālajā un vides jomā
Var uzlabot gaisa kvalitāti un padarīt pilsētas par iedzīvotājiem draudzīgākām, tādējādi samazinot piepilsētu urbanizāciju (suburbanizāciju)	Var izveidot pārpildītu sabiedrisko transportu, kas nespēj nodrošināt vajadzīgo pārvadāšanas apjomu un kvalitāti
Var uzlabot ielu drošību un samazināt sastrēgumus, padarot ielas pieejamākas arī tiem, kam sabiedriskais transports ir mazāk pieejams	Var būt, ka ne visiem sabiedriskais transports ir vienlīdzīgi pieejams un vajadzīgs, kas rada situāciju, kur daļa sabiedrības maksā nodokļus neatbilstoši tā izmantošanai

6. Algu griesti

Nesens Oxfam ziņojums vēstīja, ka 10 % indivīdu rada pusi no kumulatīvajām globālajām emisijām. Tas signalizē, ka būtiska loma 1,5°C ierobežojuma sasniegšanā ir politikai, kas ierobežo ienākumus un palielina īpašuma nodokļus. Daļa ar algu griestiem saistīto iniciatīvu rosina noteikt galējos algu griestus, bet citas - noteikt proporcijas.

Argumenti par	Argumenti pret
Var samazināt luksusa patēriņu, kas rada visvairāk emisiju	Var samazināt investīcijas uz ilgtspēju orientētās tehnoloģijās un risinājumos
Var samazināt nevienlīdzību un veicināt taisnīgāku resursu sadali	Var rasties situācija, ka uzņēmumi un indivīdi vides aizsardzības prasību ievērošanu saskata kā risku finanšu stabilitātei
Var samazināt materiālās bagātības koncentrāciju, kas rada finansiālo nestabilitāti	Var veicināt ienākumu nedeklarēšanu un pelēko ekonomiku, kas neievēro arī vides prasības

Atsauces

LVĢMC, Klimata pārmaiņu analīzes rīks, <https://www4.meteo.lv/klimatariks/>
Infografikas no Klimata pārmaiņu starpvaldību padomes ziņojuma (IPCC AR6) par klimatu pārmaiņu ietekmēm, <https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/figures>
Gough, I. (2013). Climate change and public policy futures. In: Taylor-Gooby, Peter, (ed.) New Paradigms in Public Policy. Oxford University Press Inc, Oxford, UK.

- Gough, I. (2022). Two scenarios for sustainable welfare: A framework for an eco-social contract. *Social Policy and Society*, 21(3), 460-472.
- Khan, J., Emilsson, K., Fritz, M., Koch, M., Hildingsson, R., & Johansson, H. (2022). Ecological ceiling and social floor: public support for eco-social policies in Sweden. *Sustainability Science*. doi:10.1007/s11625-022-01221-z
- Koch, M. (2018). Sustainable welfare, degrowth and eco-social policies in Europe. *Social policy in the European Union: state of play*, 35-50.
- Pasi, G., & Misuraca, G. (2020). Welfare 2.0: future scenarios of social protection systems in the digital age. *Policy Design and Practice*, 3(2), 163-176.

PAPILDU INFORMĀCIJA PAR PROJEKTU

Projekta mērķis ir atbalstīt zema oglekļa dioksīda patēriņa dzīvesveida popularizēšanu atbilstoši vērējamajam 1,5 °C klimata mērķim un veicināt pārveides, kas paredzētas Parīzes nolīgumā un ES Zaļajā kursā. Šim nolūkam projektā tiek izstrādātas vadlīnijas politikas veidotājiem, starpniekorganizācijām un privātpersonām, pamatojoties uz zinātniskiem pierādījumiem par to, kā dzīvesveida izvēle ietekmē individuālo oglekļa dioksīda pēdu un kā politiskais, ekonomiskais un sociālais konteksts veicina vai ierobežo pāreju uz ilgtspējīgu dzīvesveida izvēli.

Projekta “1,5 °C dzīvesveids ES” pieeja ir unikāla, jo tas izvērtē individuālo un mājsaimniecību potenciālo ieguldījumu, vienlaikus skaidri norādot jomas, kurās mājsaimniecību rīcībspēja ir ierobežota, tāpēc ir būtiskas gan strukturālas izmaiņas, gan politiku un ieinteresēto pušu iesaistīšanās. Turklāt projekts veic dzīvesveida perspektīvu analīzi mājsaimniecību līmenī četrās svarīgākajās patēriņa jomās - uzturs, mobilitāte, mājoklis un brīvais laiks, izpētot tām attiecināmās politiskās, tehnoloģiskās, ekonomiskās un sabiedrības struktūras.

Pārejai uz 1,5 °C dzīvesveidu ir būtiski pētniecībā balstīti praktiski ieteikumi, ko var integrēt gan ikdienas dzīvē, gan valsts un ES politikā kopumā. Līdz ar to projektā “1,5 °C dzīvesveids ES” tiek izstrādāti šādi atbalsta dokumenti:

- klimata un veselības ietekmes kvantitatīva noteikšana saistībā ar dzīvesveida maiņu ES un vēl trīs G20 valstīs (Indonēzijā, Dienvidāfrikā un Meksikā);
- pārskats par pārmaiņu potenciālu un šķēršļiem mājsaimniecību līmenī, tostarp par iespējam pāriet uz 1,5 °C dzīvesveidu, kā arī par saistītajiem potenciālajiem riskiem un iespējām;
- 1,5 °C dzīvesveidam būtisko sistēmisko pārmaiņu veicinātāju un strukturālo šķēršļu izvērtējums;
- ar 1,5 °C dzīvesveidu saderīgu ekonomikas un labklājības sistēmu scenāriju un uzņēmējdarbības modeļu izvērtējums.

Lai iegūtu salīdzināmus rezultātus un iesaistītu mērķgrupas dalībniekus, projekta partneri visās projekta dalībvalstīs četru gadu garumā organizē iedzīvotāju un ekspertu domnīcas un izstrādā praktiskas vadlīnijas gan iedzīvotājiem, gan lēmumu pieņēmējiem pārejai uz 1,5 °C dzīvesveidu.

Projekta "1,5 °C dzīvesveids ES" partneri	
UNIVERSITÄT MÜNSTER Schlossplatz 2, Münster, 48149, Germany	
HOT OR COOL INSTITUTE (HoC) Quartiersweg 4, Berlin, 10829, Germany	
ADELPHI RESEARCH GEMEINNUTZIGE GMBH (adelphi) Alt-Moabit 91, Berlin 10559, Germany	
UNIVERSITEIT LEIDEN (ULEI) Rapenburg 70, Leiden 2311 EZ, Netherlands	
LUNDS UNIVERSITET (ULUND) Paradisgatan 5c, Lund 22100, Sweden	
GreenDependent Institute (GDI) Eva utca 4, Godollo 2100, Hungary	
D-MAT OY (D-mat) Mechelininkatu 3d, Helsinki, 00100, Finland	
UNIVERSIDADE DA CORUNA (UDC) Calle de la Maestranza 9, La Coruna, 15001, Spain	
Biedrība ZAĻĀ BRĪVĪBA (GL) Lapu Iela 17-3, Rīga 1002, Latvija	
EUROPEAN RESEARCH SERVICES GMBH (ERS) Hüfferstraße 5, Münster, 48149, Germany	

1,5 °C dzīvesveids ES: Klimatu saudzējoša dzīvesveida aktualizēšanas un ieviešanas rīcībpolitika un rīki <https://latvia.onepointfivelifestyles.eu/>
Projekts ir saņēmis finansējumu no Eiropas Savienības pētniecības un inovācijas programmas "Apvārsnis 2020" saskaņā ar granta līgumu Nr. 101003880.

Zaļā brīvība